

BOGNA KĘDZIERSKA

Zakład Psychologii Zdrowia
Instytut Psychologii UŁ

TOLERANCJA NA DWUZNACZNOŚĆ A POZIOM ZADOWOLENIA Z ŻYCIA MŁODZIEŻY NIEDOWIDZĄCEJ

WPROWADZENIE

Z badań nad stresem wynika, że takie cechy sytuacji, jak niekontrolowalność, nowość, wieloznaczność oraz sprzeczność, mogą się przyczyniać do postrzegania jej jako bardziej zagrażającej (Włodarczyk, 1999). Wymienione cechy sytuacji mieszczą się w szerszej kategorii, którą w psychologii określa się jako dwuznaczność (Norton, 1975). Badania naukowe potwierdziły potoczne obserwacje, wskazujące, że ludzie różnią się sposobem reagowania i radzenia sobie w tego typu sytuacjach. W 1949 r. E. Frenkel-Brunswik zaproponowała termin „tolerancja”/”nietolerancja” na dwuznaczność, która traktowana jest zarówno jako emocjonalny, jak i percepcyjny wymiar osobowości. Koncepcja tolerancji na dwuznaczność wywodzi się przede wszystkim z badań nad autorytaryzmem, z badań nad ambiwalencją i z teorii dysonansu poznawczego Festingera. Nietolerancja na dwuznaczność oznacza tu generalną tendencję do spostrzegania wieloznacznych sytuacji (tzn. takich, w których informacje spostrzegane są jako niejasne, niekompletne, fragmentaryczne, złożone, nieustrukturalizowane, niepewne, o niejasnym znaczeniu), jako przerażających i wywołujących dyskomfort psychiczny oraz do stosowania czarno-białych rozwiązań, wyciągania przedwczesnych wniosków, co powoduje ignorowanie lub zaprzeczanie rzeczywistości, niechęć do myślenia w kategoriach prawdopodobieństwa czy rozpatrywania różnych możliwości (Ophof, 2000).

Osoby z wysokim poziomem tolerancji na dwuznaczność nie odbierają wieloznacznych, niejasnych sytuacji jako zagrażających, potrafią się nimi cieszyć, a nawet aktywnie ich poszukiwać. Wyniki badań wskazują, że należy mówić, o jakimś optymalnym poziomie tolerancji na dwuznaczność, ponieważ zupełne niedostrzeżenie wieloznaczności jest charakterystyczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

Ważne wydaje się rozróżnienie możliwości dostrzegania wieloznaczności i reagowania na nią. Nadmierna potrzeba jednoznaczności oraz zupełne niedostrzeganie wieloznaczności nie sprzyjają takiej ocenie rzeczywistości, która pozwalałaby na efektywne funkcjonowanie. Natomiast w sytuacji rzeczywistej niekompletności, braku struktury lub przy wysokiej złożoności informacji istotny staje się sposób reagowania.

Tolerancja na dwuznaczność nie jest wymieniana w opracowaniach dotyczących osobowych wyznaczników radzenia sobie ze stresem, choć w ujęciu przedstawionym powyżej wydaje się mieć znaczenie w poznawczej ocenie sytuacji stresowej. Wśród różnych cech sytuacji lub zdarzenia niepewność i niejasność wymieniane są jako te, które znacząco wpływają na ten rodzaj oceny. Jednocześnie obserwacje i badania wskazują, że jednostka w niewielkim stopniu uwzględnia cechy sytuacji, a ocena jest przejawem pewnych trwałych predyspozycji czy tendencji osobowościowych (Włodarczyk, 1999). Oznacza to, że ludzie różnią się w ocenie, w jakim stopniu konkretna sytuacja jest niejasna i niejednoznaczna i jak na tę niejednoznaczność zareagują. Można założyć, że niska tolerancja na dwuznaczność będzie sprzyjała: dostrzeganiu niejasności, niekompletności czy zbytnej złożoności danej sytuacji oraz ocenianiu jej jako zagrażającej oraz przeżywaniu trudnych emocji – lęku, napięcia. W efekcie może to np. częściej prowadzić do radzenia sobie ze stresem poprzez skoncentrowanie się na emocjach.

Poszukując uwarunkowań tolerancji na dwuznaczność, badacze zwracają uwagę na znaczenie wpływów wychowawczych. Z jednej strony mówi się o mechanizmie podwójnego wiązania w historii osób psychotycznych, który tak zaburza postrzeganie rzeczywistości, że nie są w stanie w ogóle dostrzec wieloznaczności, a z drugiej – wskazuje się na podobieństwo doświadczeń wychowawczych osób z niską tolerancją na dwuznaczność i osób autorytarnych.

Wyniki badań nie są jednoznaczne, ale wyraźnie wskazują, że musi istnieć jakiś rodzaj doświadczeń, który powoduje, że jednostka dla poczucia bezpieczeństwa silnie potrzebuje stałości, struktury i jednoznaczności w różnych obszarach swojego życia (np. zgodnie z teorią Eriksona – trudności z wykształceniem się podstawowego zaufania) (Ophof, 2001).

Obok typowych dla okresu dorastania konfliktów z samym sobą i światem zewnętrznym u dzieci i młodzieży niedowidzącej ma miejsce specyficzny konflikt identyfikacyjny, na który zwraca uwagę wielu badaczy (J. Udenberg za: Bateman, 1981; Kończyk, 1980, Cowen za: Stanula, 1981; Tuttle, 1984 za: Roy, Mackay, 2002). Ze względu na stopień ubytku wzroku trudno jest identyfikować się z osobami niewidomymi (z niepełnosprawnością), a jednocześnie trudno identyfikować się z osobami widzącymi. Trudności w jednoznacznym opisywaniu własnej osoby oraz własnych możliwości wpływają na funkcjonowanie w sytuacjach społecznych. Jednocześnie dysfunkcje związane z niedowidzeniem są mniej czytelne dla otoczenia, a sama niepełnosprawność jest bardzo często mniej rozpoznawalna niż np. u osób niewidomych.

Sygnalizowane w literaturze specyficzne doświadczenia dzieci i młodzieży niedowidzącej – związane z zaburzeniem wzroku, tzn. częste opieranie się w działaniu na niepełnym, niejasnym i nie w pełni ustrukturalizowanym obrazie rzeczywistości oraz przeżywanie sytuacji zawieszenia, czyli niepewności co do postrzegania swojej osoby (niepełnosprawność–zdrowie) – zachęciły mnie do postawienia pytania: czy młodzież niedowidząca charakteryzuje się jakąś specyficzną tendencją w tolerowaniu dwuznaczności; czy specyficzne doświadczenia związane z niejednoznacznością zarówno w odniesieniu do świata zewnętrznego, jak samego siebie mogą zwiększać potrzebę jasności, jednoznaczności czy struktury, a jednocześnie zwiększać tendencję do odbierania pojawiającej się w sytuacjach życiowych niejednoznaczności jako przeciążającej?

CEL BADAŃ

W artykule prezentowane są badania analizujące poziom tolerancji na dwuznaczność oraz jej związki z poziomem zadowolenia z życia młodzieży niedowidzącej. Stanowią one część szerszego programu badawczego, którego celem było poszukiwanie psychologicznych wyznaczników zadowolenia z życia młodzieży niedowidzącej (por. Kędzierska, 2004). Analizując sytuację osób niepełnosprawnych, oparto się na założeniu, zgodnie z którym uszkodzenie organizmu nie musi prowadzić wyłącznie do określonych, negatywnych skutków psychologicznych czy społecznych, ale może tylko zwiększać prawdopodobieństwo pojawienia się trudności (sytuacji trudnych) zarówno o charakterze uniwersalnym, jak i specyficznym dla określonego rodzaju niepełnosprawności (Kowalik, 1996, 2000). Zgodnie z tym założeniem, radzenie sobie z sytuacjami stresowymi może mieć kluczowe znaczenie dla sposobu wartościowania własnego życia przez osoby niepełnosprawne. Uzasadnia to poszukiwanie zmiennych osobowych, które mogą determinować zadowolenie z życia, wśród tych, które traktowane są jako zasoby osobiste w radzeniu sobie ze stresem (por. Ogińska-Bulik, 2000, 2001; Płopa, 1996; Poprawa, 2001).

Analizując związek z zadowolenia z życia z dyspozycjami osobowymi, obok tych najczęściej wskazywanych w literaturze przedmiotu (tzn. obok obrazu siebie, poziomu samoakceptacji, poczucia kontroli osobistej, poczucia wsparcia społecznego, stopnia asertywności, poziomu dyspozycyjnego lęku), preferowanych strategiami radzenia sobie ze stresem, uwzględniono również, ze względu na specyfikę grupy badawczej, poziom tolerancji na dwuznaczność. Ponieważ tolerancja na dwuznaczność jako dyspozycja osobowa może mieć istotny wpływ na postrzeganie sytuacji stresowych, to tym samym będzie wpływać na sposób radzenia sobie z tymi sytuacjami. Może więc być również traktowana jako zasób osobisty w radzeniu sobie ze stresem, a w przypadku osób niepełnosprawnych może istotnie wpływać na sposób wartościowania swojego życia.

PYTANIA BADAWCZE

W kontekście powyższych założeń pojawiają się ważne z psychologicznego punktu widzenia pytania:

– czy młodzież niedowidząca różni się od swoich pełnosprawnych rówieśników w zakresie tolerancji na dwuznaczność?

– czy młodzież niedowidząca różni się od swoich pełnosprawnych rówieśników poziomem zadowolenia z życia?

– czy istnieją związki pomiędzy poszczególnymi wymiarami tolerancji na dwuznaczność a poznawczym i afektywnym aspektem zadowolenia z życia?

ZMIENNE I NARZĘDZIA BADAWCZE

W prezentowanych badaniach zmienną zależną jest poziom zadowolenia z życia, traktowanego jako przeżywane dobre samopoczucie, składające się z dwóch komponentów: poznawczego – oceny poziomu satysfakcji oraz emocjonalnego – dominujących uczuć (poziom uczuć pozytywnych i negatywnych; Juczyński, 2001), natomiast zmienną niezależną jest poziom tolerancji na dwuznaczność.

Do pomiaru zmiennych wykorzystano:

1. Skalę Satysfakcji z Życia – SWLS (Diener i in., 1985, za: Juczyński, 2001) – która służy do badania poznawczego aspektu zadowolenia z życia. Polskiej adaptacji skali dokonał Z. Juczyński (2001). Skala zawiera 5 twierdzeń, a badany ocenia, w jakim stopniu każde z twierdzeń odnosi się do jego dotychczasowego życia na 7-stopniowej skali.

2. Skalę Emocje (Wojciszke i in., 1998) – która mierzy emocjonalny aspekt poczucia zadowolenia z życia. Zawiera listę 24 uczuć. Uczucia na podstawie analizy czynnikowej pogrupowane zostały w 6 kategorii emocji: radość, miłość, strach, gniew, smutek, wstyd. Ocenie podlega częstość doświadczania określonego uczucia w określonym czasie (np. w minionym półroczu) na skali 7-stopniowej.

3. Inwentarz Tolerancji Dwuznaczności – IMA (Reis, 1996). Opiera się on na koncepcji tolerancji dwuznaczności sformułowanej przez E. Frenkel-Brunswik w 1949 r. Ostateczna wersja kwestionariusza składa się z 40 twierdzeń. Parametry psychometryczne inwentarza można uznać za zadowalające (Reis, 1996). Osoba badana ma wskazać, w jakim stopniu każde z twierdzeń odnosi się do niej samej (wybierając jedną z 6 odpowiedzi: od „1 – bardzo mnie dotyczy” do „6 – bardzo mnie nie dotyczy”).

Twierdzenia zawarte w inwentarzu przyporządkowane są 5 kategoriom tolerancji. Dotyczą:

- 1) PR – problemów, które wydają się nierozwiązywalne,
- 2) SK – konfliktów społecznych,
- 3) EB – obrazu rodziców,
- 4) RS – stereotypowych ról społecznych,
- 5) OE – nowych doświadczeń.

Wyniki obliczane są oddzielnie dla każdej kategorii. Im wyższy uzyskany wynik, tym wyższy poziom tolerancji charakterystyczny dla danej kategorii.

GRUPY BADAWCZE

Zasadniczą grupę badawczą (kryterialną) stanowiła młodzież niedowidząca ucząca się w Ośrodku Specjalnym dla Dzieci i Młodzieży Niedowidzącej w Łodzi. Badaniami objęto uczniów klas I–V Technikum Masażu dla Młodzieży Niedowidzącej. W badaniach wzięli udział wszyscy uczniowie technikum – 59 osób, w tym 29 dziewcząt (48%) i 30 chłopców (52%). Wiek badanych mieści się w przedziale 16–20 lat.

Grupę kontrolną dobrano ze względu na wiek, stan zdrowia i podobną sytuację edukacyjną. Z uwagi na specyfikę szkolnictwa specjalnego nie było możliwe dobranie grupy kontrolnej, która uczyłaby się w takich samych warunkach jak młodzież niedowidząca. Zdecydowano, że zbliżone warunki będzie spełniał zespół szkół z internatem, w którym będzie 5-letnie technikum. Do badań wylosowano jeden z zespołów szkół na terenie Łodzi. W badaniach wzięli udział uczniowie klas I–V (w wieku 16–20 lat) technikum, z Zespołu Szkół Ogrodniczych. Z ogólnej liczby przebadanych uczniów do grupy kontrolnej włączono, uwzględniając kryterium wieku i zdrowia (uczniowie bez diagnozy niepełnosprawności i nie będących pod opieką lekarza specjalisty), 30 chłopców i 30 dziewcząt.

POZIOM TOLERANCJI NA DWUZNACZNOŚĆ

Wykorzystany w badaniach Inwentarz Tolerancji Dwuznaczności – IMA Reisa mierzy poziom tolerancji w 5 kategoriach. Analiza wyników wskazuje na istotne statystycznie różnice pomiędzy badanymi grupami tylko w odniesieniu do jednej z nich. Młodzież niedowidząca charakteryzuje się istotnie niższym, w porównaniu z grupą młodzieży pełnosprawnej, poziomem tolerancji na konflikty społeczne (por. tab. 1). Porównania wewnątrzgrupowe wskazują na brak różnic w tym zakresie pomiędzy dziewczętami a chłopcami w obu badanych grupach. Natomiast niedowidzący chłopcy różnią się pod tym względem w sposób statystycznie istotny od rówieśników z grupy kontrolnej. Oznacza to, że niedowidzącym chłopcom najbardziej zależy na opinii oraz akceptacji innych i dlatego częściej od pełnosprawnych rówieśników unikają sporów, różnic zdań i kontrowersji.

Tabela 1

Średnie wartości poziomu tolerancji na dwuznaczność w badanych grupach

	Grupa kryterialna		Grupa kontrolna		<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
Tolerancja – problem nierozwiązywalny					
Ogółem	19,54	4,28	19,45	3,79	0,901
Chłopcy	19,07	4,15	19,50	2,89	0,641
Dziewczęta	20,03	4,42	19,40	4,58	0,590
<i>p</i>	0,389		0,920		
Tolerancja – konflikty społeczne					
Ogółem	16,03	5,20	18,13	4,77	0,050
Chłopcy	15,93	4,83	18,40	4,69	0,049
Dziewczęta	17,64	5,56	17,87	4,91	0,064
<i>p</i>	0,338		0,669		
Tolerancja – nowe doświadczenia					
Ogółem	23,92	5,80	24,32	5,57	0,701
Chłopcy	23,13	5,20	23,40	5,24	0,844
Dziewczęta	24,72	6,35	25,23	5,82	0,749
<i>p</i>	0,296		0,205		
Tolerancja – obraz rodziców					
Ogółem	40,54	6,02	38,62	6,57	0,088
Chłopcy	39,13	6,02	38,63	6,11	0,750
Dziewczęta	42,00	5,76	38,60	7,11	0,049
<i>p</i>	0,077		0,985		
Tolerancja – role społeczne					
Ogółem	31,00	5,99	31,47	6,15	0,676
Chłopcy	31,07	6,67	32,13	6,51	0,533
Dziewczęta	30,93	5,32	30,80	5,80	0,928
<i>p</i>	0,932		0,406		

Różnice zaznaczają się również w postrzeganiu relacji z rodzicami. Młodzież niedowidząca uzyskała w tej kategorii wyższy wynik w porównaniu z widzącymi rówieśnikami. Różnica w uzyskanych wynikach nie jest istotna statystycznie, ale wskazuje na pewną tendencję w ocenie i przeżywaniu relacji z rodzicami w grupie młodzieży niedowidzącej. W większym stopniu niż badana młodzież pełnosprawna osoby niedowidzące postrzegają zarówno pozytywne, jak i negatywne aspekty tych relacji i częściej deklarują przeżywanie związanych z nimi ambiwalentnych uczuć. Dziewczęta niedowidzące w porównaniu z widzącymi rówieśniczkami zdecydowanie bardziej ambiwalentnie postrzegają swoje relacje z rodzicami (różnice statystycznie istotne).

Porównania wewnątrz grupowe nie wykazują istotnych statystycznie różnic pomiędzy chłopcami i dziewczętami w każdej z grup. Analiza danych wskazuje, że niedowidzący – zarówno chłopcy, jak i dziewczęta – uzyskali wyższe wyniki w skali tolerancja – obraz rodziców.

Ogólnie można stwierdzić, że zarówno młodzież niedowidząca, jak i pełnosprawna nie różni się w sposób znaczący w sposobie reagowania na sytuacje i zadania, które wydają się nie mieć rozwiązania oraz na sytuacje nowe czy zaskakujące i podobnie postrzegają potrzebę podziału na tradycyjne, związane z płcią role społeczne.

POZIOM ZADOWOLENIA Z ŻYCIA

Na ogólną ocenę zadowolenia z życia składają się dwa komponenty: ogólna satysfakcja z życia, wynikająca z porównań przeżywanych zdarzeń z wewnętrznymi standardami oraz przeżywanie emocji pozytywnych i negatywnych.

Poziom satysfakcji mierzono Skalą Satysfakcji z Życia SWLS Dienera i in. (za: J u c z y ń s k i, 2001). Wyniki badań przedstawiono w tab. 2. Nie stwierdzono statystycznie istotnych różnic między grupą kryterialną i kontrolną, a także między chłopcami i dziewczętami w obu porównywanych grupach. Badane grupy młodzieży nie różnią się w subiektywnej ocenie poziomu satysfakcji z własnego życia.

Tabela 2

Średnie wartości poziomu satysfakcji w badanych grupach

	Grupa kryterialna		Grupa kontrolna		<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
Ogółem	19,46	4,86	19,33	4,19	0,881
Chłopcy	20,43	4,05	18,23	4,93	0,066
Dziewczęta	18,45	5,46	20,43	2,98	0,087
<i>p</i>	0,117		0,041		

Analiza poziomu satysfakcji w zależności od płci wskazuje na ciekawą zależność. Otóż w grupie młodzieży niedowidzącej poziom satysfakcji wyżej oceniają chłopcy niż dziewczęta (różnica nie jest istotna statystycznie), natomiast w grupie młodzieży pełnosprawnej mamy sytuację odwrotną – to dziewczęta wyżej oceniają swój poziom satysfakcji (różnica ta jest istotna statystycznie), a niska wartość odchylenia standardowego wskazuje na najmniejsze zróżnicowanie ocen wewnątrz tej grupy.

Poziom emocji negatywnych i pozytywnych mierzono Skalą Emocje (Wojciszke i in., 1998). Wynikiem badań są wskaźniki poszczególnych emocji przedstawione w tab. 3.

Tabela 3

Średnie wartości emocji pozytywnych i negatywnych w badanych grupach

	Grupa kryterialna		Grupa kontrolna		<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
Radość					
Ogółem	20,31	4,74	20,23	3,78	0,927
Chłopcy	20,63	4,44	19,57	4,10	0,338
Dziewczęta	19,97	5,09	20,90	3,37	0,407
<i>p</i>	0,593		0,174		
Miłość					
Ogółem	18,64	5,23	18,63	4,28	0,990
Chłopcy	18,97	5,77	17,90	4,58	0,431
Dziewczęta	18,31	4,68	19,37	3,90	0,350
<i>p</i>	0,634		0,187		
Emocje pozytywne					
Ogółem	19,47	4,34	19,43	3,57	0,955
Chłopcy	19,80	4,43	18,73	3,82	0,323
Dziewczęta	19,13	4,29	20,13	3,22	0,317
<i>p</i>	0,323		0,131		
Strach					
Ogółem	14,61	5,10	14,12	4,68	0,583
Chłopcy	13,70	4,98	11,57	3,68	0,064
Dziewczęta	15,55	5,14	16,67	4,20	0,364
<i>p</i>	0,165		0,000		
Gniew					
Ogółem	14,61	4,47	15,50	4,40	0,276
Chłopcy	14,80	4,87	14,43	4,88	0,772
Dziewczęta	14,41	4,09	16,57	3,65	0,037
<i>p</i>	0,743		0,065		
Smutek					
Ogółem	12,86	5,59	12,78	5,01	0,934
Chłopcy	11,47	4,47	11,50	5,26	0,979
Dziewczęta	14,31	6,31	14,07	4,46	0,864
<i>p</i>	0,050		0,046		
Wstyd					
Ogółem	11,47	4,38	11,82	3,71	0,646
Chłopcy	11,07	4,24	10,30	3,50	0,448
Dziewczęta	11,90	4,56	13,33	3,31	0,171
<i>p</i>	0,472		0,001		
Emocje negatywne					
Ogółem	13,38	3,96	13,55	3,66	0,815
Chłopcy	12,57	3,61	11,95	3,28	0,369
Dziewczęta	14,04	4,25	15,15	3,34	0,267
<i>p</i>	0,369		0,000		

Porównania wskaźników emocji pozytywnych i negatywnych nie ujawniają istotnych różnic między grupami. Natomiast porównania płci między i wewnątrz-grupowe wskazują na istotne różnice w obszarze emocji negatywnych. Dziewczeta niedowidzące w poszczególnych emocjach wchodzących w skład emocji negatywnych (oprócz gniewu) uzyskały wyższe wskaźniki niż chłopcy, ale istotna statystycznie jest różnica dotycząca częstotliwości przeżywania smutku. W skali gniewu najwyższe wyniki uzyskały dziewczeta z grupy kontrolnej i deklarują przeżywanie gniewu istotnie częściej niż ich rówieśniczki z grupy kryterialnej.

Porównanie wskaźników emocji negatywnych wśród chłopców z grupy kryterialnej i kontrolnej wskazuje na bardzo zbliżony poziom przeżywania tych emocji w obu grupach. Jedynie przeżywanie strachu chłopcy pełnosprawni mają tendencję deklarować częściej niż ich niedowidzący rówieśnicy.

Podsumowując, można powiedzieć, że poziom zadowolenia z życia badanej młodzieży niedowidzącej jest taki sam, jak młodzieży z grupy kontrolnej – młodzież niedowidząca nie różni się od pełnosprawnych rówieśników pod względem częstości przeżywania emocji negatywnych oraz w ocenie satysfakcji z życia.

Płeć nie różnicuje badanej grupy młodzieży z inwalidztwem wzroku pod względem ogólnego poziomu zadowolenia z życia, jedynie przeżywanie smutku niedowidzące dziewczeta deklarują istotnie częściej niż chłopcy.

TOLERANCJA NA DWUZNACZNOŚĆ A POZIOM ZADOWOLENIA Z ŻYCIA

Poszukując związków pomiędzy badanymi zmiennymi, obliczono współczynniki korelacji między poszczególnymi wymiarami tolerancji na dwuznaczność a poszczególnymi aspektami zadowolenia z życia (por. tab. 4).

Analiza wyników wskazuje, że tylko wskaźnik emocji negatywnych koreluje z jednym z wymiarów tolerancji na dwuznaczność – z tolerancją na problemy nierozwiązywalne. Kierunek wskaźnika korelacji oznacza, że im wyższy poziom tolerancji na problemy, które wydają się nierozwiązywalne, tym niższy poziom emocji negatywnych.

W grupie kontrolnej żaden z wymiarów tolerancji na dwuznaczność nie koreluje w sposób istotny statystycznie z żadnym z aspektów zadowolenia z życia (por. tab. 4).

Tabela 4

Współczynniki korelacji między posiadanymi zasobami osobistymi a poziomem satysfakcji i emocji w obu badanych grupach

	Wskaźnik satysfakcji	Wskaźnik emocji pozytywnych	Wskaźnik emocji negatywnych
Grupa badawcza			
Tolerancja – problem nierozwiązywalny	0,22	0,19	-0,33*
Tolerancja – konflikty społeczne	0,17	-0,11	0,06
Tolerancja - nowe doświadczenia	0,03	0,07	-0,07
Tolerancja – obraz rodziców	-0,16	0,11	-0,02
Tolerancja – role społeczne	0,18	0,19	-0,07
Grupa kontrolna			
Tolerancja – problem nierozwiązywalny	0,06	0,01	-0,21
Tolerancja – konflikty społeczne	-0,11	-0,20	0,04
Tolerancja – nowe doświadczenia	-0,01	-0,11	0,14
Tolerancja – obraz rodziców	-0,12	0,07	-0,12
Tolerancja – role społeczne	-0,05	-0,02	0,01

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

WNIOSKI Z BADAŃ

Problem tolerancji na dwuznaczność nie był do tej pory rozpatrywany w odniesieniu do osób z zaburzeniami widzenia. Autorka podjęła próbę odpowiedzi na pytanie, czy specyficzna dla osób słabo widzących niejednoznaczność zarówno w poznawaniu rzeczywistości (zniekształcony lub ograniczony obraz), jak i w określaniu własnej tożsamości (zawieszenie między zdrowiem i niepełnosprawnością) ma wpływ na sposób reagowania na niejednoznaczność.

Wykazane w badaniach różnice pomiędzy młodzieżą niedowidzącą a pełnosprawną dotyczą tylko tolerancji na konflikty społeczne. Młodzież niedowidząca uzyskała w tej skali istotnie niższe wyniki. Oznacza to, że w większym stopniu niż ich widzący rówieśnicy potrzebuje harmonii w kontaktach społecznych oraz akceptacji ze strony innych osób. Częściej również przejawia tendencję do unikania sporów i kontrowersji, ponieważ ważne jest dla niej zdanie innych i to, jak ją odbierają. Trudno jednak stwierdzić, czy uzyskane wyniki bardziej potwierdzają pewne problemy w funkcjonowaniu społecznym (R o y,

MacKay, 2002; Pilecki, Skrzetuska, 1991; Pilecki, 1998), czy specyfikę w postrzeganiu dwuznaczności w ogóle.

Wyniki uzyskane w przeprowadzonych badaniach nie wykazały istotnych różnic w ogólnym poczuciu zadowolenia między młodzieżą niedowidzącą i pełnosprawną. Badana młodzież jest niepełnosprawna od urodzenia albo uszkodzenie pojawiło się we wczesnym dzieciństwie. Dotychczasowe badania wskazują, że w takiej sytuacji łatwiejsze jest zaadaptowanie się do ograniczeń wynikających z niepełnosprawności (Tuttle, 1984 za: Kończyk, 1980). Procesy adaptacyjne w sposób istotny modyfikują wpływ choroby lub niepełnosprawności na ocenę poczucia zadowolenia z życia (Argyle, 2004; Czapiński, 1994; Diener, 1996). Prowadzą one po pewnym czasie do wyrównywania wymiarów zadowolenia u osób, które zostały dotknięte jakąś formą inwalidztwa. Badania wskazują, że na efektywność procesu adaptacji, szczególnie rozpatrywanego jako proces długotrwały, mają istotny wpływ czynniki temperamentalne i osobowościowe (Diener, 1996).

Dalsza analiza wyników poszukiwała związków pomiędzy poziomem tolerancji na dwuznaczność a zadowoleniem z życia. Wykazała, że obliczone wskaźniki korelacji poszczególnych wymiarów tolerancji na dwuznaczność z poziomem zadowolenia z życia mają istotne statystycznie znaczenie tylko w grupie młodzieży niedowidzącej. Tylko w tej grupie poziom tolerancji na problemy nierozwiązywalne koreluje z poziomem emocji negatywnych. Oznacza to, że w przypadku młodzieży niedowidzącej odbieranie sytuacji wyglądających na nierozwiązywalne jako bezsensownych, a swoich działań jako bezcelowych silniej wiąże się ze wzrostem poziomu emocji negatywnych niż w grupie widzących rówieśników.

Podsumowując i próbując odpowiedzieć na postawione pytania badawcze, należy uznać, że badania potwierdziły pewne różnice w zakresie tolerancji na dwuznaczność pomiędzy grupą badawczą i kontrolną. Z jednej strony różnice pomiędzy poziomem tolerancji na dwuznaczność pomiędzy młodzieżą niedowidzącą a pełnosprawnymi rówieśnikami dotyczą tylko jednego wymiaru tolerancji na dwuznaczność, co w słabym stopniu potwierdzałoby założenie, że doświadczenia wynikające z niedowidzenia wpływają na specyficzne tendencje w kształtowaniu się tolerancji na dwuznaczność, jednakże wyniki wskazujące na pewne związki poszczególnych wymiarów tolerancji na dwuznaczność z poziomem zadowolenia z życia w grupie badawczej ujawniły pewną jej specyfikę w porównaniu z grupą kontrolną, dla której żaden z wymiarów tolerancji nie miał istotnego statystycznie związku ze sposobem wartościowania swojego życia. Przeprowadzone badania nie wykazują również jednoznacznie niższego poziomu tolerancji na dwuznaczność młodzieży niedowidzącej w porównaniu z młodzieżą widzącą. Wskazują jednak istotniejsze znaczenie tolerancji na dwuznaczność dla emocjonalnego wartościowania własnego życia w grupie młodzieży niedowidzącej. Potwierdzają to nieprezentowane w niniejszym

artykule analizy statystyczne uwzględniające wszystkie zmienne psychologiczne w ramach programu badawczego realizowanego przez autorkę. W grupie młodzieży niedowidzącej jeden z wymiarów tolerancji na dwuznaczność – tolerancja na role społeczne – okazał się jednym z trzech wyznaczników emocji pozytywnych (które w sumie wyjaśniają 42% wariacji zmienności wyników). W grupie kontrolnej żaden z wymiarów tolerancji na dwuznaczność nie okazał się wyznacznikiem poziomu zadowolenia z życia. Potwierdzałyby to w części hipotezę o możliwości odczuwania emocjonalnego przeciążenia pojawiającymi się w codziennych doświadczeniach elementami niejednoznaczności u osób niedowidzących i zachęcało do dalszych badań nad tym problemem.

BIBLIOGRAFIA

- Argyle M. (2004), *Psychologia szczęścia*, Wydawnictwo ASTRUM, Wrocław
- Bateman B. F. (1981), *Dzieci niewidome i niedowidzące*, [w:] N. G. Harring, M. Schiefelbusch (red.), *Metody pedagogiki specjalnej*, PWN, Warszawa
- Czapiński J. (1994), *Psychologia szczęścia*, Pracownia Testów Psychologicznych PTP, Warszawa
- Diener E. (1996), *Traits can be powerful but are not enough: lessons from subjective well-being*, *Journal of Research in Personality*, **30**, 389–389
- Juczyński Z. (2001), *Narzędzia pomiaru w promocji i psychologii zdrowia*, Pracownia Testów Psychologicznych PTP, Warszawa
- Kędzierska B. (2004), *Psychologiczne wyznaczniki zadowolenia z życia młodzieży niedowidzącej*, Akademia Bydgoska, niepublikowana praca doktorska
- Kończak T. (1980), *Wpływ niedowidzenia na kształtowanie się osobowości inwalidów wzroku III grupy*, „Biuletyn Zespołu Wizytatorów Metodyków Zakładu Rehabilitacji Zdrowotnej Inwalidów”, **3**, 9–17
- Kowalik S. (1996), *Psychospołeczne podstawy rehabilitacji osób niepełnosprawnych*, Wydawnictwo Interart, Warszawa
- Kowalik S. (2000), *Psychologiczne podstawy niepełnosprawności i rehabilitacji*, [w:] J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, 797–819
- Norton R. W. (1975), *Measurement of ambiguity of tolerance*, „*Journal of Personality Assessment*”, **39**, 607–619
- Ogińska-Bulik N. (2000), *Zasoby osobiste w radzeniu sobie ze stresem*, „*Zeszyty Naukowe WSHE w Łodzi*”, **13**, 8, 93–103
- Ogińska-Bulik N. (2001), *Zasoby osobiste jako wyznaczniki radzenia sobie ze stresem u dzieci*, „*Acta Universitatis Lodziensis*”, *Folia Psychologica*, **5**, 82–93
- Ophof W. (2001), *Intolerance of ambiguity – two emicical studies on the generality concept and their implications*, „*Acta Universitatis Lodziensis*”, *Folia Psychologica*, **5**, 35–57
- Pielecki A. (1998), *Zaburzenia zachowania u dzieci niedowidzących*, [w:] M. Chodakowska (red.), *Pedagogika specjalna wobec potrzeb terażniejszości i wyzwań przyszłości*, Wydawnictwo Uniwersytetu M. Skłodowskiej-Curie, Lublin
- Pielecki A., Skrzetuski E. (1991), *Nauczanie niedowidzących w klasach 4–8*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa

- Płopa M. (1996), *Psychologiczne determinanty odporności na stres*, „Psychologia Wychowawcza”, **4**, 301–311
- Poprawa R. (2001), *Zasoby osobiste w radzeniu sobie ze stresem*, [w:] G. Dolińska-Zygmunt (red.), *Podstawy psychologii zdrowia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 103 0150141
- Reis J. (1996), *Inventar zur Messung der Ambiguitatstoleranz (IMA)*, Asanger Verlag, Heidelberg
- Stanula T. (1981), *Zachowanie przystosowawcze młodzieży niewidomej kończącej szkołę podstawową*, „Przegląd Tyflogiczny”, **2**, 60–73
- Włodarczyk D. (1999), *Rola i miejsce oceny poznawczej w radzeniu sobie ze stresem*, „Nowiny Psychologiczne”, **4**, 57–72
- Wojciszke B., Chwojnicka D., Krut K., Mierzejewska M., Piasecka I. (1998), *Skala Emocji Podstawowych*, praca niepublikowana